

С. С. Бобчевъ.

Handwritten notes:
114
~~VIII-9-67~~

Прогласяване Черна-Гора за кралство.

(Отпечатъкъ отъ сп. „ЮРИДИЧЕСКИ ПРЪГЛЕДЪ“, XVIII, кн.7).

СОФИЯ.

Печатница П. М. Бжзайтовъ

1910.

С. С. Бобчевъ :

ПАРЛАМЕНТСКИЯТЪ АКТЪ И ЗАКОНЪТЪ ЗА ПРОГЛАСЯВАНЕ ЧЕРНА-ГОРА ЗА КРАЛСТВО.*

Черна-Гора е най-малката държавица на Балканския Полуостровъ. Тя заема едно пространство отъ около 9500 кв. клм. и има население 250.000 души.

Една такава малка държавица, споредъ схващането на известни политици, едва ли има право на гръмливата титла «кралство». Черна-Гора носѣше до сега скромното название княжество. Нейниятъ държавенъ владѣтель, който управлява вече 50 години страната, се задоволяваше до сега съ обикновенната титла князь.

Какви обстоятелства извикаха прѣименованието на Черна-Гора въ кралство съ новата титла на нейния владѣтель? По какъвъ редъ се извърши това?

Задачата на настоящата ни статия е да се отговори вкратцѣ на тия въпроси.

I.

Исторически погледъ.

Сегашна Черна-Гора е прѣемница и продължателка на оная Зета, която отъ заселването на славянитѣ въ Балканския Полуостровъ е играла винаги важна политическа роль въ историята на сърбския народъ. Зета е имала въ най-ранно врѣме

*) Източници и литература: Дневницитѣ отъ засѣданията на Народната Скупщина отъ 15 августъ т. г.; — Законътъ по прогласяване княжество Черна-Гора въ кралство; — Манифестъ на Никола I отъ Голѣмата Света Богородица т. г.; — Черногорія отъ Ровински; — Г л а с Црногорца, броеве 35 и 36 т. г.

лични държавни владѣтели, каквито били: Стефанъ Воиславъ, който е владалъ почти надъ всички сърбски земи, а въ прѣдѣлитѣ на държавата му е влазялъ почти цѣлиятъ сърбски народъ; първи пжтъ подъ неговото владичество сърбитѣ добиватъ една уредена държава.

Кралъ Михаилъ Воиславльевичъ е далъ на самостоятелната сърбска държава и черковна самостоятелностъ. Той приелъ кралска титла и корона, актъ съ който положилъ на държавата си още повече правна основа.

Кралъ Бодинъ, Михаиловъ синъ, чиито кости, наедно съ бащинитѣ му, почиватъ въ сега разрушения мѣнастиръ на Св. Сърджъ и Вакхъ, на Бояна, недалечъ отъ тѣхната столица, Скадаръ (Скутари, Шкодра).

Зета е била люлка и възлюблена «дѣднина» на великия сърбски кралъ Неманя. Прѣзъ всичко врѣме на срѣдневѣковната сърбска държава на Неманичитѣ, Зета е влазяла въ нейния съставъ.

Черногорскитѣ държавници сж поддържали винаги историческото прѣдание, че Зета е била съ повече или по-малко новинаги изпжкнало и особно значение на Балкана и въ областъта на сърбскитѣ земи.

Османската стихия, която разнебити и си подчини всички държави на Полуострова, не пощади както държавата на Неманичитѣ, така и Стара-Зета. Обаче,—крайно достойно за забѣлѣзване явление,—Турцитѣ не можаха никога да достигнатъ до Ловченъ, до тоя свещенъ връхъ на Черна-Гора, който е послужилъ за убѣжище на Зетския господаръ Ивана Черноевичъ, слѣдъ подпадане на сърбскитѣ земи подъ турския яремъ. Тукъ, прочее, свѣтилникътъ на сърбската свобода не е могълъ да бжде никога загасенъ и той е мъждукалъ кога силно, кога слабо. нс той е мъждукалъ непрѣкъснато. Опасността за загинването на Черна-Гора е била голѣма особно слѣдъ турското нашествие подъ Вѣна и Будимъ-Пешта, когато войскитѣ се върнали отсамъ Дунавъ и Сава...

Историята на Черна-Гора отъ послѣднитѣ три столѣтия, слѣдъ завоеванието отъ турцитѣ на Балк. Полуостровъ, е верига отъ подвизи и усилия на народа за запазване на неговата самостоятелностъ. Колко пжти тази самостоятелностъ бѣше излагана на най-голѣмата опасностъ и колко пжти тя рискуваше да изчезне!

Въ края на XVII ст., именно въ врѣме на най-голѣмата опасностъ за загинването на Ч.-Гора, на чело на черногорския народъ, като неговъ воевода, се явява владиката Данило (1697—1735 г.) основателъ на сега царствуващата династия Петровичъ-Ньегошъ. Тоя достоенъ архипастиръ и воевода интересува Велика Русия съ малка Черна-Гора; между двѣтѣ правителства се завързватъ яки връзки, до толкозъ яки, че никакви политически несгоди не можаха да ги отслабятъ; напротивъ тѣ ставаха постоянно по-крѣпки. Значението на тогавашна Ч.-Гора се вижда най-нагледно въ тайния мемоаръ на Задарския архиепископъ до Сената на Венецианската Република. Въ него се обяснява, че черногорскитѣ владици се считатъ за наслѣдници на Черноевцитѣ, че тѣ редомъ съ руския царь се наричатъ господари, прибавяйки, че господарь ще рече императоръ.

Владиката Данило управлява вѣщо своя народъ, събра повечко сърбски земи около Ловченъ и обедини маса черногорски племена въ една политическа единица. Народътъ отъ любовъ къмъ него, слѣдъ смъртта му, почна да избира за наслѣдници на черногорския прѣстолъ лица отъ негова родъ. По тоя начинъ се положи основата на днешната черногорска династия, която князува и управлява повече отъ 200 години.

II.

50-годишното господаруване на Никола I.

Сегашниятъ черногорски владѣтель Никола I Петровичъ Ньегошъ е поелъ управлението прѣди 50 години, бидейки 19 годишенъ юноша, студентъ въ Парижъ, въ Лицея на Людовикъ Велики. Прѣзъ врѣме на 50 годишното му господаруване Черна-Гора прѣмина прѣзъ редица отъ мѣни на едно послѣдователно териториално, политическо и културно развитие. Благодарение на неговия тактъ, на неговата мждростъ и на неговитѣ политически връзки, той можа да обърне вниманието и да заслужи почитта на великитѣ сили. Сѣмейнитѣ му връзки сѣщо така му създадоха едно износно международно положение.

Въ врѣме на войнитѣ съ Турция (1876—1878 г.), Николай I се постави на чело на вѣоржения си народъ и се сразява съ турцитѣ, като не единъ пжтъ ги принуждава да отстѣпватъ съ голѣмитѣ си пълчища прѣдъ малобройнитѣ черногорски чети. Особна и чудна храбростъ показаха Никола I и черногор-

цитѣ въ битката на Вучи-Долъ, исторически славянски Термопили. И много умѣстна е нарѣчена тая битка на Вучи-Долъ най-хубавия бисеръ въ короната на князь Николова героизмъ. Вучи-Долъ се противопоставя на Косово-Поле. Санъ-Стефанскиятъ договоръ бѣше прѣдвидѣлъ една сравнително поголѣма Черна-Гора, урѣзана малко въ Берлинъ. Въ всѣки случай Берлинскиятъ договоръ призна самостоятелността и разширението на Черногорското княжество.

Въ продължение на послѣднитѣ трийсетъ години Черна-Гора се организира и развива вътрѣшно : администрация, съдебно дѣло, финансии, просвѣщение. Въ 1888 г. единъ прѣкрасенъ законодателенъ паметникъ — Општи имовински законикъ, — изработенъ отъ Д-ръ В. Богишичъ биде промулгиранъ и обнародванъ отъ Николая I съ единъ указъ, който свѣдоchеше за пълното князово съдѣйствие въ едно велико дѣло. Сждилищата се доста добрѣ уредиха по модерни сждоустройство и сждопроизводствени закони. Страната се прошари съ пѣтища. Три черногорски параходи плаватъ по Скутарското езеро. Поща, телеграфи и телефони се уредиха. Училища нови и доста добри се откриха. На търговията се обърна също така извѣстно внимание. Сега Черна-Гора е три пѣти по-голѣма отколкото бѣше прѣди 30 години. Бюджетътъ е около 3 милиона лева ; държавенъ дългъ — около $1\frac{1}{2}$ мил.

Наистина, поминъкътъ продължава да бѣде доста тежъкъ поради малкото работна земя и несгодитѣ на каменливата почва въ повечето мѣста ; но, при все това, трудолюбивиятъ и скромненъ черногорецъ прави усилия, за да бѣде колко-годѣ охолненъ и се задоволява съ малкото, което може да добие при оскѣднитѣ родни срѣдства. Въ страната има вече и 2—3 малки банки, които улесняватъ населението съ доста ефтинъ кредитъ.

Слѣдъ 22 септ. 1908 г., когато се прогласи анексията на Босна и Херцеговина и се заговори за компенсации къмъ сърбството, Черногорскиятъ князь употреби всичко усилия, за да използва положението. Той освободи по тоя случай Черна-Гора отъ стѣсненията, що ѝ създаваше Берлинскиятъ договоръ въ пристанището на Антивари, което, бидейки по име черногорско, не бѣше свободно разполагаемо отъ Черна-Гора. Редомъ съ махването на това стѣснение, Черна-Гора се домогна и за други облаги, каквито бѣха тия на едно териториално

разширение, прокарането на адриатическата желѣзница прѣз мѣста, които ѝ изнасяха и пр. и пр.

Николай I се опита по тоя случай да прогласи Черна-Гора за кралство. Поставенъ въ много тѣсни сѣмейни връзки съ нѣколко дворове, спечелилъ и любовта на великитѣ, сили черногорскиятъ князь не намѣри никадѣ възражение. Напротивъ, струваше се много умѣстно да се даде едно удовлетворение на тоя бѣловласъ 50 години князувалъ господарь, който, слѣдъ Францъ Иосифа, е и най-стария въ редоветѣ на европейскитѣ владѣтели. Прѣдставяше се и единъ прѣкрасенъ случай: троякия златенъ празникъ на Никола I, 50 годишницата отъ неговото владане, женидба и книжовничество. Черногорското правителство използва много сполучливо случая на празниците на своя господарь «славленикъ».

III.

Парламентскиятъ актъ.

Прогласяването на Черна-Гора за кралство се извърши при обстановка напълно правилна отъ гледище и на вътрѣшното държавно и на външното междудържавно право. Въ туй отношение, има нѣщо достойно за поука въ тактиката на новия кралъ и на неговото правителство. Послѣдното не прогласи Николая I за кралъ, нито пъкъ той прие да се прогласи за такъвъ, безъ да се вземе рѣшение и безъ санкция отъ народното прѣдставителство.

Официалнитѣ празници на троякия юбилей на черногорския князь бѣха опрѣдѣлени прѣзъ днитѣ 15—17 авг. Народната Скупщина бѣше свикана на извънредна сесия. Въ второто заседание на тая Скупщина на Св. Богородица (15 авг.), прѣдседателятъ на скупщината г. Марко Чукановичъ държа една рѣчь, въ която прѣдложи «да се помоли възвишения юбиляръ да повърне на своята държава старото кралевско достоинство». Той напомня заслугитѣ на Черна-Гора въ опазване «последнята искра на сърбската свобода и независимостъ», изрежда заслугитѣ на сегашния господарь-препородителъ на Черна-Гора, и прѣдлага: «Народното прѣдставителство цѣлокупно да поднесе на Негово Кралско Височество Княза Господарь молба да прогласи Черна-Гора за кралство, а себе си за кралъ — наслѣдственъ по милость Божия.»

Прѣдседателтъ на министерския съвѣтъ Д-ръ Л. Томановичъ поема рѣчта и поддържа прѣдложението. Той намѣрва, че е дошло вече врѣме «Черна-Гора да завземе на Балкана онова мѣсто, което ѝ се пада, да не бжде послѣдняя тя, която е опазила послѣдната искра на нѣкогашната свобода на всички балкански народи, която първа е почнала борбата «за кръсть честни и свобода златна» и усамотена е изтраяла прѣзъ вѣкове до край . . . Черна-Гора има право да завземе такова положение въ международното общество, каквото всѣка друга балканска държава.» Г-нь Томановичъ настоява по-нататкъ въ рѣчта си върху двѣ основи за правото на Ч.-Гора да се прогласи за кралство: 1) историческо-правна основа, — Ч.-Гора е била първото сърбско кралство на Воиславичъ, Бодинъ, Владимиръ, прѣди Неманичитѣ; Ч.-Г. е люлката на събирача на сърбскитѣ земи — на Великия Неманя. Освѣнъ това Цетинската митрополия е единствена Светосавска епископска столица, непрѣкъсвано запазена до сега, и като таквазъ, законна катедра и прѣмница на Печската патриархия; 2. Ч.-Гора и въ днешно врѣме е дала доказателства, че е способна за културенъ животъ. — Той изрежда нѣкои отъ появитѣ въ тая насока и казва че «съ такава морална съкровищница, пълна съ драгоценни исторически блага, въ наша рѣка е да повърнемъ и оживимъ на тая класическа сърбска земя старото нейно кралско достоинство.»

Скупщината посрѣщнала тѣзи двѣ рѣчи и направеното прѣдложение съ въодушевено одобрѣние. Веднага било рѣшено цѣлокупното народно прѣдставителство да се яви прѣдъ княза и да го молятъ да даде своето високо одобрѣние на скупщинското прѣдложение. Когато се прѣдставили «народнитѣ посланици» прѣдъ княза, подпрѣдседателтъ г. Мило Дожичъ произнесълъ рѣчь, въ която казалъ, между друго, че «Народното прѣдставителство не е могло да пропустне този рѣдъкъ и епохаленъ моментъ безъ да му даде по нагледенъ начинъ изряза на народната благодарностъ за всичко добро, що той е направилъ на Черна-Гора, както и оная благодарностъ къмъ неговитѣ безсмъртни прадѣди, които той и неговиятъ домъ сж наслѣдили». Г-нь Дожичъ напомня историческото право на сърбското кралство и люлка на Неманината славна «дѣднина» на всички Неманичи, споредъ което пада се на Черна-Гора да го наслѣди. Затова Ч.-Гора не само има право, но е и длъжна «да ожи-

вотвори старото достоинство на своитѣ земи и нейното прѣд-
ставителство те моли, господарю, заключилъ Дожичь, да одоб-
ришь прѣдложението му, па да прогласишь Ч.-Гора за крал-
ство, а себе си за наслѣдственъ кралъ.»

Князь Никола отговорилъ :

«Господа народни посланици,

«Въ съзнание на славнитѣ заслуги на тѣзи наши страни
въ историята на сѣрбския народъ прѣзъ врѣмето на мощнитѣ
кралѣе и господари на нѣкогашна Зета, люлка на Неманича;
оцѣнявайки по-сетнѣшнитѣ заслуги на нашето отечество, азъ
одобрявамъ прѣдложението на Скупщината да се обнови
старото кралско достоинство на моята държава:
одобрявамъ го толкозъ повече, като виждамъ въ желанието на
прѣдставителството на моя драгъ народъ будното съзнание на
нашето минало; а народъ, който има хубаво минало и който
е проникнатъ и одушевенъ отъ съзнанието на това минало,
такъвъ народъ може съ спокойствие да гледа въ своята по-
добра и сяйна бждащностъ. Туй будно съзнание на драгия ми
народъ, както що е водило неговитѣ синове на кървави бит-
ки, така сжщо ме е придружавало и подпомагало въ моето
дѣло за вжтрѣшното прѣбраждане на Ч.-Гора. И въ тоя тър-
жественъ часъ, съ отеческо задоволство и съ гордостъ призна-
вамъ, че заслуга на моя народъ толкозъ, колкото и моя е,
дѣто Ч.-Гора подъ закрилата на Всемогщия Богъ и на брат-
ската ни Русия, завзе мѣсто между културнитѣ държави.

«Господа народни посланици, имайки народъ така спосо-
бенъ за просвѣта и държавенъ животъ, така готовъ да при-
несе своитѣ сили за честъта и продигането на своето отечество,
така прѣданъ менъ и на моя домъ, що е съвокупно доприне-
сълъ за значението и продигането на Ч.-Г. въ свѣта, азъ прие-
мамъ кралското достоинство, което се пада на порасла Ч.-Гора
по историческо право и по нейнитѣ собствени
заслуги, бидейки твърдо убѣденъ, че всичкитѣ велики сили бла-
говолително ще поздравятъ, край едно кралство въ Сѣрбското
Подунавье, и друго въ Сѣрбското Поморье, като още единъ за-
логъ за културенъ напрѣдъкъ и миръ на тази граница между
Изтокъ и Западъ, а славянството и всички сѣрби, като още
едно поржчителство за сжществуването и по-добра бждащностъ

на сърбското племе. Нека Всемогъщи Богъ благослови това наше дѣло. Нека живѣе и все повече напрѣдва нашето отечество Черна-Гора.»

IV.

Законътъ за провъзгласяването на Черног. кралство.

Слѣдъ добиване съгласието на държавния глава, народнитѣ прѣдставители се завърнали въ Скупщината, гдѣто прѣдседателътъ имъ съобщилъ, че прѣдседателътъ на министерския съвѣтъ внесълъ Указъ, съ който на разискване се прѣдлага «Законопроектъ за прогласяване Черна-Гора за кралство.» Тоя актъ е билъ прочетенъ и съ акламация, безъ измѣнение, единодушно отъ всички приетъ. Съ това се е сключила сесията на Н. Скупщина.

Самиятъ Законъ е билъ сжщиятъ день (15 авг.) утвърденъ и обнародванъ въ официалния органъ «Глас Црногорца.» Тукъ ние го даваме изъ цѣло:

Ние, Никола I, по милость Божия, князь и господаръ на Черна-Гора, прогласяваме и обявяваме на всички и всѣкиго, че Народната Скупщина рѣши, а ние потвърдихме и потвърдяваме:

Законъ за прогласяване княжество Черна-Гора за кралство.

Чл. 1. Княжество Черна-Гора се прогласява за кралство Черна-Гора.

Чл. 2. Князь Никола I Петровичъ Ньегошъ се прогласява за наслѣдственъ по Божия милость кралъ на Черна-Гора. Кралътъ и кралицата ще носятъ титла «Кралско Величество.»

Чл. 3. Прѣстолонаслѣдникътъ князь Данило се прогласява за наслѣдникъ на кралския прѣстолъ на Черна-Гора.

Прѣстолонаслѣдникътъ, прѣстолонаслѣдницата и тѣхнитѣ дѣца ще носятъ титлата «Кралско Височество.»

Чл. 4. Всички други дѣца на Тѣхни Величества, мжжки и женски, добиватъ титла «Кралско Височество», а унуцитѣ отъ тия дѣца задържатъ титлата «Височество.»

Чл. 5. Тоя законъ стѣпва въ сила, когато го подпише князътъ-господаръ и чрѣзъ него въ всички закони на страната, гдѣто има думитѣ князь, княжески да се замѣнятъ съ кралъ, кралски.

Прѣпоръчаме на нашия прѣдседателъ на министерския съвѣтъ, на министра на външнитѣ работи и застѣпникъ мини-

стръ на правосъдието да обнародватъ тоя законъ, а на всички наши министри да се грижатъ за неговото изпълнение ; на властитѣ пъкъ заповѣдваме да постъпватъ съгласно съ него, а на всички и на всѣкиго да му се покоряватъ.

Цетине, 15 августъ, 1910 год.

НИКОЛА с. р.

(М. П.)

Видѣлъ и поставилъ държавния печатъ Пазителъ на държавния печатъ, Прѣдседателъ на министерския съвѣтъ, Министръ на външн. работи, Застѣпникъ на министра на правосъдието

Д-ръ П. Томановичъ, с. р.

Прѣдседателъ на министерския съвѣтъ, Министръ на външнитѣ работи; Застѣпникъ на министра на правосъдието

Д-ръ П. Томановичъ, с. р.

Министръ на войната, генералъ-адютантъ бригадиръ:

Митаръ Мартиновичъ, с. р.

Министръ на финанситѣ и на общитѣ сгради :

Душанъ Вукотичъ, с. р.

Министръ на вътрѣшнитѣ работи: *І. С. Пламенацъ*, с. р.

Министръ на просвѣщението и на черковнитѣ дѣла:

Д. Вучковичъ, с. р.

Ето и манифестътъ къмъ черногорския народъ, издаденъ отъ кралъ Никола I и прогласенъ сжция день :

«На моя драгъ народъ.

«Народното прѣдставителство, като изразъ на твоитѣ мисли и усѣщания, проникнато отъ желанието да вѣнчае деня отъ петдесетгодишницата на моето владане съ дѣло, което да награди моя добъръ народъ за неговитѣ вѣковни борби, за неговата храбрость, пожертвование и свѣрхчовѣшки усилия, а съ погледъ назадъ къмъ славното минало на нашето отечество, което е дало на сѣрбството първото мощно и признато кралство, приело е въ днешното си засѣдание прѣдложение да се обнови нашето старо кралство и въ днешния день Черна-Гора да се прогласи за кралство, а азъ да приема достоинството на кралъ.

«Понеже приехъ това прѣдложение на Народното прѣдставителство и го узаконихъ съ своя подписъ, прогласявамъ въ името на Господа Бога, нашето отечество за кралство, а себе си по милость Божия наслѣдственъ кралъ на Черна-Гора.

«Като обявявамъ това на моя драгъ народъ, призовавамъ Божията милость върху нашата земя и моля Всевишния да благослови нашето дѣло, щото то да бжде за щастие, слава и възвеличаване на Черна-Гора.

«Дадено въ нашата столица Цетинье, на Голѣма Света Богородица 1910 г.

Никола I.»

V.

Изъ рѣчитѣ слѣдъ провъзгласяването.

Видѣхме, че черногорскитѣ държавни дѣйци обосноваватъ прогласяването на Черна-Гора за кралство съ историческото право, що има Ч.-Гора, и съ грамадния културно-икономически напредѣкъ, извършенъ прѣзъ врѣмето на князуването на Никола I. Това е подчертавано на нѣколко пѣти и слѣдъ извършване на прогласяването.

Национално-политическиятъ и културно-икономическиятъ напредѣкъ на Ч.-Гора прѣзъ врѣмето на владането на князь Никола, което съставлява половинъ столѣтие, бѣше подчертано особно въ рѣчитѣ на поздравителитѣ, които сж имали случай да се обърнатъ къмъ «великия славеникъ» (юбиларъ). Прѣседателятъ на Скупшината г. Марко Чукановичъ е изтъкналъ, между друго, че «прѣди 50 години Ч.-Гора е била само единъ голѣмъ воененъ станъ (лагеръ) подъ ведро небе, а днесъ е модерно уредена държава. Прѣди 50 години не се никакъ помисляло за просвѣта, за индустрия, за културно усъвършенствуване и за всичко, що съставя цивилизования животъ. Едвамъ тукъ-тамъ се е срѣщалъ нѣкой полуписменъ човѣкъ; обучението не е прѣскачало Наустницата (Часословъ) и катавасиитѣ; школи не е имало. Днесъ, освѣнъ основнитѣ, има и по градоветѣ и по всички по-голѣмки села и срѣдни школи, писмени людие въ изобилие, а учени, може да се каже, за мѣстнитѣ нужди доста. Редомъ съ мжжкото, вървѣло е и женското образование, и въ това отношение ние стоимъ кждѣ надъ врѣмето прѣди 50 години . . . Прѣди 50 години Ч.-Гора е имала само кози пѣтеки, прѣзъ които едвамъ е могло да се минава прѣзъ високитѣ планини и дълбоки урви, днесъ нашето отечество прѣсичатъ по всички посоки модерни пѣтища, по които летятъ дори и автомобили, а по единъ дѣлъ на нашето отечество има-

ме желѣзница и параходно съобщение . . . Търговията и индустрията сж достигнали до пълното си значение, и, благодарение на сгоднитѣ условия, които изтичатъ отъ държавнитѣ наредби и извършенитѣ съобщителни сръдства, тѣ се развиватъ и постоянно напрѣдватъ . . . Прѣди 50 години сребърни, а още повече златни пари сж били голѣма рѣдкость, днесъ имаме и едното и другото въ изобилие. Днесъ Ч.-Гора има свои сребърни и златни монети. Отъ нередовната войска съ кремъкови пушки ние имаме сега войска, която е на височината на съврѣменната организация . . . На страната сж дадени модерни закони, уредени сж правнитѣ отношения на държавата . . .» Като благодари на князь Никола за всичко това, г. Чукановичъ прибавя, че има още едно нѣщо, съ което той е задължилъ съ неизплатимъ дългъ на благодарностъ своя народъ: даването на конституцията.

Проникнатата съ глѣбокъ патриотизмъ, съ свѣтли мисли и величественни образи рѣчь на министра-прѣдседателя Томановичъ изтъква още по-ярко напрѣдъка на Ч.-Гора и нейното историческо и съврѣменно право на културна и напрѣднала държава да се прогласи за кралство. Като обяснява историческото минало, като поддържа, че слѣдъ Косово, сърбскиятъ зетски господарь Иванъ Црноевичъ е дошелъ въ Ловченъ, че черногорскитѣ владици сж били негови прѣемници, че владика Васили, слѣдъ Данило, простира една рѣка на Далмация, друга на Албания, че «господарь Черне-Горе», се признавалъ за императоръ на Черна-Гора, че черногорцитѣ съ руситѣ воевали противъ всесвѣтския «освоячь» Наполеона и не се поддали», че самъ Никола I е прошарилъ държавата си съ легендарни битки, гениаленъ полетъ и сяйни побѣди, като е завзелъ дѣлъ отъ Захлумьето, Рашка (най-стара сърбска държава) и равна Зета, люлка и дѣднина на Неманичитѣ и най-послѣ Сърбското приморье, като отворилъ свободенъ пѣть по сърбското море — Адриатическото или Синьо — съ останалия свѣтъ, Д-ръ Томановичъ продължава :

«Срѣдъ толкозъ витезки мжки и свърхчовѣшки усилия, Ваше Величество сж Ви чакали не по-леки подвизи отъ други родъ. Въ трайна вражда съ турцитѣ, и дѣдитѣ ви и вий били сте честити, като сте можали да набавяте по малко оржие, барутъ и куршуми, а пкъ въ нероднитѣ години и хлѣбъ

на вашия драгъ народъ, който въ врѣме на служба на отечеството е принесълъ всичкитѣ си сили и не е могълъ да промисля за поминъка на своитѣ челяди. Чакала ви е грижата, господарю, какъ да уравните Ч. Гора съ останалитѣ честити държави и до колкото го допусчатъ нейното историческо призвание и нейнитѣ дълбоко вкоренени уредби, защото Черна-Гора не е отъ вчера. Министерскиятъ съвѣтъ Ви поднася най-покорно, господарю, тая книга, съ която сж събрани, по архивнитѣ документи, въ доста блѣдно изображение, успѣхитѣ по вашата неуморна дѣятелность и отечествени грижи, на вашия просветенъ умъ и неизчерпаема любовъ въ всички области на народния и държавенъ животъ, въ който сте, господарю, подигнали благосъстоянието на вашия драгъ народъ и сте тласнали напредъ вашата държава».

Едно пълно съ горещи чувства и дълбокъ смисълъ привѣтствие на цетинския кметъ г. I. Дрлевичъ не по-малко изтъква значението на тържеството въ Цетинье и умѣтността за прогласяване Ч. Гора за кралство, все по съображения на историческото право и на грамадния напредъкъ, направенъ прѣзъ врѣме на князь Николовото господаруване. «Велики славениче, днесъ, когато празнуваме бойната слава и културнитѣ успѣхи на твоитѣ полувѣковни усилия, казалъ той обръщайки се къмъ Никола I, прости, че намъ е приятно да си спомнимъ, какво сме имали прѣди 50 години. Твоята държава бѣше земя безъ градове; твоитѣ държавници безграмотни племена старѣи; твоята войска недисциплинована храбрость на горска чета; твоята муниция прѣлѣяни слова отъ цетинската печатница, а твоето междудържавно положение още доволно непризната международно-правна индивидуалность на твоята държава Твоята тогавашна столица, тогазъ, съ Рѣка на Црноевича, бѣше еднички градъ въ твоята държава, съ своитѣ десетъ съ слама покрити къщици . . .» И като напомнилъ извършеното въ 50 години г. Дрлевичъ утвърдява: че за двѣ-три десетки години земята е почнала да процвѣтнява, културно и икономически, територията е порасла три пѣти повече, обнародвани сж потрѣбитѣ закони, уредили се пѣтища и много културни уредби; най-послѣ, коронясано е всичко това съ една здрава политическа конституция — съ уреждането на конституциони гаранции за народното политическо развитие.

VI.

Заклучение.

Въ това наше кратко изложение, ние не разправяме за тържествената обстановка, при която се взе и изпълни всенародно рѣшение, за провъзгласяването на Черна-Гора за кралство. Отъ държавно-правно гледище, това не е тъй важно. Важно е, обаче, да прибавимъ, че политическиятъ актъ на най-новия славянски кралъ бѣше осигурилъ незабавното празнание отъ страна на великитѣ и малки държави на това новосградено положение на юнашка Черна-Гора. И ние вече, на другия день отъ провъзгласяването, четохме честиткитѣ на всички короновани особи и одобрителнитѣ отзиви отъ всѣкъдѣ.

По тоя начинъ черногорското правителство, на чело съ Д-ръ Томановичъ, откакъ доби вжтрѣшно едно конституционно легитимиране на новото кралство, твърдѣ лесно и безъ никакви жертви, материални или морални, напроотивъ съ пълна готовность и прѣдупрѣдителность отъ всѣкадѣ, се удостои и съ пълното съгласие и одобрение на великитѣ сили къмъ извършената държавна промѣна. Въ указитѣ, които сега дава черногорскиятъ кралъ се титулува така: Ние, по милость Божия, кралъ и господарь на Черна-Гора.

България се присъедини съ радостни и дружески чувства къмъ тържествата на Славянска Спарта. Българскиятъ народъ придружава съ съчувствия сполуката и напрѣдка на всѣки славянски народъ. Той отъ душа благопожелава все по-широкъ национално-икономически напрѣдкъ на братската и доблестна Черна-Гора.

Чамъ-Курия, 31 августъ, 1910.
